

A black and white photograph of a woman riding a dark horse in a field. The woman is wearing a dark jacket and a patterned skirt, and she is holding a long stick or whip. In the background, there is a herd of cattle grazing in a field, and a range of hills or mountains is visible in the distance. The image has a vintage, slightly grainy quality.

Топтук-томайын даштын хөвч-
ригдэн-не гэдэг, кийн өртүү чөлө
берген нэвчил, дол, тырч бү-
лүштүг, үдөр кара шыйрагжыг кийн
ферма ажылдакчыларын аразында
кижилер-биле чугалажып тур. Оон
сөстөрү эвээр-даа динилер болза,
өтүктү, тода болду. Адаа уларанып,
сөс каржы бөөр кижилер-даа чок, Ай-
тымшкын алган кижилер чүткө
«дыннадым» дээр—60-ла. Нинти-даа,
хууза-даа херекти талашы-биле ай-
тырылгы кижилер бот-боттары үзө
киришпейн, доктааттынмаан, нича-
ла-даа анаа чыгаар-ла тургустуна
берген элчегини бугулар демги ки-
жи-биле чугалажып, айтырым
шыйырларын ол турар, болзаар,
ол кижилер алаан улут дугала-
дыг карга кире.

Маян калы чоран ажым орта
аяар сымарында:
— Колхоз даргазы ол ышкыжыл!
Таныжым, чугалажып-чугала-
жып кырынык, демги кижилер
колхоз даргазын бөөр эргелек-
тин, коммунист Михаил Наадымович
Ензак дээр болган.

Оон бөөр үш чыл ажыг үе өрткөн.
Бо аразында Михаил Ензакты
удуртуп турары ферма сүтү бугу-
дуренин-даа, ону күрүгө сазары-
н-даа талашы-биле планын ошала-
зын ажыгтаспей барган нилыг та-

ла, кады ажылдап турары мал ажы-
дынын тускай эртемдигинин сү-
мелерин алынап, оларын эртемге
үндөлгөн сумелерин хол-биле кады
тутуп, ажыл-херекке ажылдап,
мал ажылдагы хамаарышкан лите-
ратуры номчуп турары болган эске-
даа чүткүлдөр эргелекчиге школа
болган.

— Зооветеринардык өөредилге
дээр, ол анаа нилыг чүве чорбай-
ды. Кижилер ишек сазарын, былаа азы-
раарын, мал калдарын, малга чөм-
кө калдарын, калдык арга-биле куш-
ажылдын бугуручугуун белидери,
каражалыг эвес, а орулгалыг ажал-
даар дие, чөгүм чүгү канчаары —
бо бугу айтырылган экономика талашы-
ны-биле ханы билдирерин негээр.
Михаил Наадымович бо талашы-биле
тускай өөредилге черин доктаат,
ничала-даа ол экономикайг айты-
рылганын, малагыт сүт-баран фер-
малын удуртуптур эргелек чүгүл
айтырылганын шынгайып алган.
Ферманы удуртуп ажылдап турган

— Зооветеринардык өөредилге
дээр, ол анаа нилыг чүве чорбай-
ды. Кижилер ишек сазарын, былаа азы-
раарын, мал калдарын, малга чөм-
кө калдарын, калдык арга-биле куш-
ажылдын бугуручугуун белидери,
каражалыг эвес, а орулгалыг ажал-
даар дие, чөгүм чүгү канчаары —
бо бугу айтырылган экономика талашы-
ны-биле ханы билдирерин негээр.
Михаил Наадымович бо талашы-биле
тускай өөредилге черин доктаат,
ничала-даа ол экономикайг айты-
рылганын, малагыт сүт-баран фер-
малын удуртуптур эргелек чүгүл
айтырылганын шынгайып алган.
Ферманы удуртуп ажылдап турган

ри разряд барымдаалар кылынып
турар. Ам колхозтарда ажыл төлө-
вири база нилыг апарган. Мал ажы-
дыны талашы-биле билгич херек-
ке албас чорук — бирөө, билгич
чок кижилер багай ажааган, азы-
рааш, азы оон продуктусу чүгүл
куду алган, коллектитин нинти
орууганы кызырар, ийде, билги

— Сүт-саан албай бе, эргелекчи?
— Чугаар-аб.
— План куусеттерин ирги бе?
— Ажырбас-ла боор.

— Илгиди-дыр. Иччаарга силер-
нин ферма чылда чеже тонна сүтү
күрүгө сазар ужурут ирги, оон
ам калы-саттынганы?
— 125 тонна сүт сазар улас бис.
Ам сатканымыс 109 тонна четкен.
Он аалы тонна сүт артык.
— Кай, барык чылдын планын
күсүдигин кайтамчы улус ышкы-
жынар чү. Михаил Наадымович!
— Харин, сентябрь 20-ден бээр
план доосту бээр.
Сентябрь 20-ге чедир шөйлүр чү-
ве кайда боор ийик, ол ферма күрү-
гө сүт сазарынын планын эрге-
лекчинин алап турганы ол хүнүнчү
он хонук мурунда-ла күсүдигин.

Ам планга ажыр сүтү бугурун,
садары чоруп турар.
Эрткен 1965 ажыл-агый чылы-
нын түнел хураалыга ферманын бугу
ажылдакчыларын хүнунга
кытган илгелекчиге эш Ензактын
мындыг бөдүн сөстөрү утунду-
бас. Ол мында деген:
«...Бистин коллективтин кижиле-

ри чангыс өг-бүлө бис деп чүвени
черле утпаа чөгүр. Мурунчү, үлө-
герлиг аштеринистин дуржулганын
ап, хожулап каап турар аштеринисти
өрү тырттып ап ажылдаар, чурттар
база өөренип ужурут бис. Өг-бүлө
дээр, бир кол элгит бугу чүве бо-
гай. Манаа нилыг кижилердин пар-
тия менээ дааскан. Өг-бүленин кол
кижиги эске артыкчыларын айтыш-
кын бөөр-ле болгай. Оон сөзүн өсө-
лери дыңдаар, күсүдир. Бис база
нилыг бугу ужурут бис. Мен
ажылдакчылардан негелдени кыла
бөөр кижилер мен. Мени шын бил-
гичтер: ол маян бөдүнүн кара ту-
рам-биле эвес чүве-дир. Мен ай-

тышкынын бөөр-даа, негелдени
кылыр-даа партия организаци-
янын, колхоз баштаар черинин
мурунда кылып чорутур кижиле-
мен...»
Ферманын ажыл-херекти партия-
нын даялгалыг бугулар коммунист
кижи удурутуп турга, мында ажыл-хе-
рект манаа чедикчинин бугуру
чугаажык. Чамык удуртукчулар,
оон иштинде коммунистер хүдөөгөн
ажылын эргейт кылып чорутур,
ажыл-херектин-даа, кижилерин сөт-
кил-сактыгын-даа хангайык кир-
бес болтулары дини-ла хомудангыч.

Михаил Наадымович нилыг удур-
тукчуларга дөмөйлөшкөн. Кандык-быр
ажылды кылып дээр база, ону оо-
ло талашында «өөренип көрүп» тур-
бас, «иштер эгитин чалгыны керек,
кылар иштин деге керек» дээр иш-
каш, шуут-ла ийи холдап сөтүрүп
гар. Бир-төр удуртукчу нилыг бол-
ганда, эске кижилер оон үлгери-
биле ажыл-херекти база-ла шак ыш-
чаар сегирип алырлар. Оортан нин-
ти херек бугу турар...
С. ТАМБА.

Партийжи сөс, утка-шынарлыг көргүзүглер-биле

Агитбригадалар СЭКП-нин XXIII
съездинин шийирлерин амыда-
ралга боттарындан суртаалдар та-
лазы-биле партия организацилалары-
нын дайынчы ордун бугуру. Чер-
челде партия организацилалары тускай
график-планын тургузаш, агит-
культуригаларына дуузалы-биле
хөвү-шөлдө, ыраккы оларда
малчыларга концерт көргүзүп, лек-
ция, беседаларын кылып турар.

Часкы, күсүк хайнышкыннын
ажылдыг үезинде Чөөн-Хемчик рай-
онун «Большевик» Ленин аттыг
колхозтарында, «Чыраа-Бажы»,
«Сүт-Хал» совхозтарында партия ор-
ганизацилалары агитбригадаларын ажы-
лынын дугайын хураалдарга чугала-
жып келген. Агиткультуригалар
ажыл-ишчилерге концерт көргүзө-
лөн аңгыда, социалист чарыштыг
түнелдин үндүреринге, күсүк агит-
ациянын дегеринге дуузалып тур-
тур. Районда 17 агитбригада тур-
густунган. Оларын 14-тү колхоз
клубтарда, 2-ин колхоз клубтары ба-
жынырында, бирээр Чыраа-Бажы хо-
райын Култура бажынынын чы-
ныла тургустунган.

Районда агиткультуригаларын ажы-
лыга 213 кижиле доктаамал киржи,
часкы, күсүк хайнышкыннын
ажылдыг үезинде 416 концерттер
көргүскөн, хей санын беседаларын
кытган.

Агитбригадалар уран чүгүл арга-
ны-биле ажылдыг чедикчинин
чон ортуунга негелдени, четкестер-
ни сойлап турар. Районун планын
ошалааларын күсүдиреринде олар-
нын бичик-даа бо улут-хуузу бар
болбайн аан. Сентябрьнын 20-нин
хүнунде колхоз ажыл-агыйнын про-
дуктуларын дугайынын талашы-
биле район чыл планын: эгитин 48,8
хуу, дукту 104,5 хуу, сүтү 88
хуу күсүткен.

Агитбригадалар репертуары, кол-
хоз, совхозтарын амыдалы-биле
сырый харылзашкан. Оон чижээне
бот-тыгынгыр авторлар Ондар Бораш,
Ондар Кан-оол, Александр Ондар,

Александр Монгуш, Сат Азын-оол,
Саат Таспай оларын боттарынын
урны, шүлүктөрүнө куш-ажылдын
мурунчаларын алдаржытканын көр-
гүзүп болур. Мр. шүлүктө кирген
мурунчаларын «Сүт-Хал» совхоз-
тун мурунчы сугаргычы Василий
Борбон, СССР-нин Дээди Совет-
тинин депутаты, мурунчы саанчы
Ховалыг Шондайтын, тус черин
чогалчы Дамбы-Соронну, башкы
Зоя Монгушту, комбайнерлар Мон-
гуш Дондук, Монгуш Ким-оолду алап
болур. Оон аңгыда ол-ла авторлар
В. И. Ленин дугайында, Октябрьдин
социалист Улут революциянын
дугайында, Төрөн чурт дугайында
чогалдарын база бижигилген.

«Большевик» колхозтун «итбри-
гада» багай эвес ажылдап келген.
Куулар Калдар-оолдун удуртугалы-
биле 39 концерттерин чүткө бөдүнүк
ажыл-агыйнын иштинге көргүскөн
болган жазыра районна, колхоз,
совхозтарга, район төвүнче үнүш-
күнүн каш-узаа кылганнар. Районун
Култура бажынынын чыныла
да агиткультуригада бөдүнүк ажы-
лын көсүзү-биле эжиткенин. Чыл
эргелден бөөр ол бригада чус ажыг
концерттерин районун ажыл-ишчи-
леринге баралтаган. Култура
бажынынын агитбригадаларын про-
граммалыг аны-буру талашы бооп
турар, Тыванын шаанзагы, амы-даа
үлө амдыларын оон көрүп болур.

Агитбригадаларын ажылында уран
чүгүл удуртукчу Оюн Кара-ымс,
чыл амылгезинин ажылдак-
чымы Куулар Чылбак, өрт коман-
зында Сат Чыдыр-оол, бот-тыгынгыр
компазитор Юрий Сундуй олар
уран чүгүл э-не ишпейлиги-биле,
чогалдык арга-дуржулгалы-биле
киржи турарлар. Уран мергежил-
ды бот-тыгынгыр талантылар чонга
чүткө концерт көргүзүп бөөр
эвес, харын олар чер-черге бар-
гаш, социалист чарыштын түнел-
дин үндүреринге дуузалып, агит-
культуригалар, «Крокодилдер» үн-
дүреринге партия организацилалары-
нын шалымчы дуузалыкчылары болур

Мичангаш партия организацилалары
олардан негелдени күштелдирер
болган оларын дугайында чогуту
сагыш човаашкынны илеретип, ажы-
лын уштап-баштаар хүлээлгелин.

А. САЛЧАН,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунун
секретары.

Кишинев хоорайнын 500 чыл болурунга

Совет эрге-чагырганын чылдарында Молдавиянын
найсыралы — Кишинев хоорай аажок чаартынган.
Шээндөгү хомудангай мому хоорай улутпурлуг болгаш
культуруг улуг төп апарган.
ЧУРУКТА: Ленин кудумчузу.
Фото Е. Драйшнерин.
СЭА-нын фотохроникасы.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Чокка чедир-ле Кызыл хоорай-
ны чунар, бажыны багай
ажылдап келген. Куш-ажылдын
салгыла чурумун уураар, ажылче
үнес, арагалар, чунукчуларга
каржыларын, план куусеттес, ли-
ректорлар солчур чортурат ууза-
дарга болуп турган.

Ам байдал сыр ескерилген. Чунар
бажынар болгаш деп чурар
чер комбинадын тургусканы —
чунар бажынар ажылын чыны-
ле эле организастаан. Хоорайнын
6 чунар бажынында болгаш
бир хеп чурат коллективте 140
кижи сааттыгып турар. Мында
куш-ажыл чуруму дык экижэн.
Социалист чарыш багай эвес
организастаттынган. Илангыч
Пушкин кудумчуунда № 7 чунар

бажы коммунист куш-ажыл-
лык коллектив деп ат дээр дем-
сежири-биле тускай хүлээлгени
алган. Албай-лаакчытарын бо-
гаш амылчылдарын нинти-ху-
рааларын доктаамал чымдылгып,
бугурулге хураалдарын элечер
айым-биле эрттирип, беседа-ном-
чугаларын кылырын чангычтыр-
ган. Бо чылдын азы-буру темалары
6 лекцияларын номчаан.

Масса-политиктиг ажылдын
экижонинден чунар бажынар
болгаш хеп чурат чарык чыл
планын 107 хуу күсүткен. Чунар
бажынар болгаш хеп чурат
чер комбинадын коллективте
1966 чылдын бирги, илгич квар-

көтөлдөрүн тынып. Оон септел-
генин 25-те аргала-даа болза
ам-даа доорубаан. Алаашкынар
ажыл-херекке дүшпөстөөн. Сеп-
телгенч чоруп турары оокум.

Комбинаттын ажылдында четкес-
тер чок деп болбас. Ол чүд дээр
чугуу бажынарда бугурунган
чогу болур. Ол чүд № 7 чунар
бажында бар. Ол мынкан ажыл-
чыларын профессионал негелдени-
ринге кирип алып ажыл база-
ла кошкып тургустунган.

Чедикчинер-биле чергелеш-
тир комбинаттын хей талашыг
ажыл-чорутууларын баг четкес-
терин дарый чайлаалары — ху-
нун чугула негелдени дээрин
удуртукчулар утас ужурут.
Я. КОЛОДЕЙ.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР УЖУРЛУГ АЙТЫРЫГ

Бистин чуртувуста бугурулге бол-
гаш албан черлеринин ажылын ал-
бан-лаакчыларын үсдүн чурумчул-
дар соруга-биле, СССР-нин Улус Ко-
миссарларын Советинин 1938
чылдын декабрынын 20-нин хүнунде
доктаалын бугулар 1939 чылдын
январь 15-тен эгелеш, күрүгүн
болгаш кооперативтиг бугу бугу-
рулге, албан черлеринде ажылдап
турар хамаатыларга куш-ажыл деп-
терин администрация черлеринде
тыпысып турарын чурумчуткан. Куш-
ажыл дептерин хамаатыларын куш-
ажылчы бугу эрген оруун айтыр,
оларын куш-ажылчы мергежилни,
ошашкан ажылдарын канчалар күс-
селип чорутуун херекчелер турар кон-
чуг чугула документ болур.

Куш-ажыл дептеринде ажылчы-
ларын ажылдап турган организа-
цияларын алган шаанза-мектал-
дарын демделгенде, бир ажыл-
дан эске ажылче шийилгенин, оон
чыдагаларын тодартып айтыр. Куш-
ажылдын хойбулду бугулар ажылга
кирип турар ажылчылар болгаш
албан-лаакчылар бугурулге (албан)
черинин баштаар черинге чуну-даа
мунай куш-ажыл дептерин көргүзөр
хүлээлгелин. Администрация чери
ажылчылар болгаш албан-лаакчы-
ларын ажылга кирип алырда, чүт-
ке куш-ажыл дептерин көргүскенде,
ам ажылга кирип амыр эргелит.
Ажылга бир-ле дугайында кирип
турар кижилер бугурулге үлө чүчү
кылып тургустынган дугайында ба-
жыг эргеленин азы чер-чер Сове-

нар пенсияга үнөр ужулга таварыш-
канды, ажыл стажын илеретире,
улут бугурулгаларын турар турар.

Илгич байдалар «Тээди», «Шек-
пээр», «Найрал», «Тес-Хем», «Сук-
пак» совхозтарда бар. Куш-ажыл
дептерин кылып чорударын экижир
дер сурга-биле бо чылдын июль
айда колхоз ажыл-агый профилел
обком «Совет Тыва», «Сукпак»,
«Чыраа-Бажы» совхозтарда куш-ажыл
дептерин канчалар долдуртуп турарын
хынаан. Куш-ажыл дептерин бурт-
кел кылып турар дугайында «Совет
Тыва» совхозтун кадр талашы-биле
инспектор эш Л. Самбурунн илгеле-
лиг президиумге дынган көргөн.

Хыналдын түнелдинде чүгүл иле-
роонига? Совхозта ажылдап турар 412
кажыларын иштинде чүткө 162 кижиле
куш-ажыл дептерин болган. Арты-
кан ажылчыларын куш-ажыл деп-
терин чок черге ажылга хүлөөлгөн.
Харын совхоз бугурулгенин ажыл-
дап турар чамалыг кижилерин дирек-
ция черинин дуулаалы чок черге сал-
быр эргелекчилерин ажылга кирип
ап турган. Оон ужурунда инспектор
эш Самбурунн айла каш кижиле
ажылга киргенин, чедикчиге куш-
ажыл дептерин ай-шалаа кылып
бергенин деп чүвени эки билбес бо-
лган. Бажан колхозтун совхозке шил-
чигил турар үлө, куш-ажыл стажын
илеретип комиссиянын багай ажыл-
дамы-биле дык хей кижилерин
куш-ажыл стажы тодораттынмаан
болган. Куш-ажыл дептерин үчдүн
кылаанын совхозтан чеже кижиле

унуп чорутканы болгаш киргени
билдирмес болган. Профилел обко-
мунун ажылдакчылары тус совхозка
практиктиг дуза чедирген соонда, ол
талашы-биле ажыл чүгүр экижэн.

Сентябрь айнын 9-та куш-ажыл
дептеринин ажылчыларга тыпысып
турарын «Век» совхозтун кадрлар
талашы-биле инспектор эш Л. Ла-
пинанын ажылын хынал көргөн бис.
Ол совхозта байдал эртен чылдарга
болзага чүгүр экижэн. Мычала-
да совхозтун 630 ажылчыларын
50-ин куш-ажыл дептерин чок бо-
ган. Ажылчыларын алган ша-
анза-мекталдарын ай-шалаа долду-
биле бижил демделегилер турар
чортурат бар. Бир ажылдан эске
ажылче шийчиг берген ажылчыларын
илгелекчелерин кылаан. Хамаа-
чыларга куш-ажыл дептерин тыпыс-
тырып чурумунун дугайында ай-
тырыштып «Тээди» совхозтун ажыл-
чы комитетинин хураалында чуга-
лажып көргөн. Куш-ажыл дептерин
тыпысып турарында үстүнде айткан
четкестер «Шекпээр», «Тес-Хем»,
«Улут-Хал» болгаш эске-даа совхоз-
тарда бар.

Ажылчы, албан-лаакчыларга
куш-ажыл дептерин тыпысып тура-
рында четкестерин чайлаалар соруга-
ны СССР-нин Министрлер Чөвү-
лелинин Куш-ажыл болгаш шалым
талашы-биле күрүч комитетте 1966
чылдын март 23-те куш-ажыл деп-
терин тыпысып турарында инспектор-
га чаартылгаларын кылаан доктаа-
ды хүлөөлгөн. Ол чаартылга бугу-

турар куш-ажыл дептерин сургуу-
ларын куш-ажыл дептерин долду-
рары көрдүнгөн. Оларын өөренип
турган чылдарын куш-ажыл деп-
терин кийр бижир. Ону сургуу-
ларын хамаарышкан өөредилге чер-
тай ажылдап турар черинин бугуру-
лу-биле шын эвес кижиле болза, ол
кижи олардан дарый эле кылып деп-
терин негээр ужурут. Ажылга кий-
лер деп турар организациннын баш-
таар чери ол четкестерин эки алы-
рынга дуузын чедирер алаар.

Хамаатыларын куш-ажыл деп-
терин урей кылар азы чидирер та-
варылгаларын болдурбас соруга-би-
ле куш-ажыл дептерин үрэн азы ону
буртуктап, долдуртуп турар үлө ча-
мыг кылаан буртулук кижилерин са-
гылга-чурум талашы-биле хем-
чег алыр көрдүнгөн. Куш-ажыл
дептерин буртук долдурарын чүд
дуртуп бугулар хамаатыларын куш-
ажыл дептеринде кирген чаар-
талгаларын оларга тамшытырган
турарын администрация черлеринге
дааскан.

Мон мурунда инспектор бугу-
лар хамаатыларын ажылга кирген
ай, хүнүн бижирин көрдүнгөн тур-
ган. Мычала-даа ол ай, хүнүн кан-
дыг чугагай-биле бижирин тозарат-
тынмаан. Үстүнде айттынган док-
таал бугулар хамаатынын ажылга
кирген айыл болгаш хүнүн куш-ажыл
дептеринге чүткө ийи ораныг араб
чугагай-биле бижирин доктааткан.
Чаз доктаал бугулар дээр, орту-
нак өөредилге черлеринде өөренип

инспекторлар куш-ажыл дептеринге
чаартылга кылбайн турар. Көдө
ажыл-агый министрствозунун кадр
кидизин (эш И. Ещенко) совхозтарга
ховар аалчы болуп, практиктиг дуза
көргүсөй келген.

Куш-ажыл дептеринин ролюнун
дугайында беседаларын ховар чору-
луп турарында чамалык «Барлык»,
«Шекпээр», «Найрал», «Тес-Хем»
совхозтарын малчыларын куш-ажыл
дептерин ажалга кылган, кылаанын
шуут билбес болуп турар. Оон ужу-
рунда эрген чылды «Найрал»
совхозка негелдени үнөр ужурут
назылап кыраан ажылчылар куш-
ажыл стажын тургустуртуп, хей че-
ге хей үени чидирген.

Бо чылдын март 23-те доктаал
бугулар куш-ажыл дептерин бижил-
дирген, ажылчы кижилер бугуру
куш-ажыл дептерин турарын көв-
ролзап чорударын чер-черде ажыл-
чы чоннар депутаттарынын Совет-
теринге дааскан. Мычала-даа үстү-
нде айткан совхозтарга кадр Совет-
тер олоч кончуг кошкып кичигейнги
салып келген. Бо талашы-биле айты-
рыгын куускоморнын хүн айтты-
рымынга тургустуулан. Совхозтарда,
бугурулге албан черлеринде профилел
комитеттер Советтер-биле сырый
харылзаштып ажылдап тургаш,
куш-ажыл дептерин тыпысып кылы-
рында четкестерин дарый чайлааларын
чугула.

С. КИРОВ,
Бөдөө ажыл-агый ажылдакчы-
ларын профилелерин Тыва обко-
мунун даргазы.

ЧУРУКТА: Лихтенберг районда Ханс Лох аттыг чуртталга кварталын ам Берлинин эң улуг чаа туудуунун чери кылдыр адап болур. Тус бурзунде-ле 17 кат үй бажык ырактан илден, олар хоорайнын ол кавызынга онза чараш шинчи-ни кирип турар. Бажыннарнын кат бурзу 15 квартиралыг. Кварталдын тууду ургулчелвишаан болгаш 1963 чылга чедир 5.014 чаа квартираларже чурттакчылар көжүп кирер. Фото АДН-СЭТА-нын.

ГДР-ния сүддөлгү күрүнө туту Европанын Одер биле Эльба арасынын төвүндө чоргоор клискип турар. Болдунун он чеди чыл өн бөгүн демдеген турары Герман Демократтыг Республиканын чоңунун табын күш-ажынын ол тук керечиле турар.

«Германия калдыг орт-биле барыл» — бо айтырыг фашисттер куланыннын дарлалын көрүп эрттирген кижилерни гитлержи аг-шериг-лерин чылча шапка соонда дүвүр-дип турган. Фашизмдин болгаш милитаризмдин кезе мөңгөдө узуткаар, чаа демократтыг Германияны тургузар — улустун күзөл-соруу милдиг турган. Ол күзөл-соруукту Потсдам дутурулгасында айткан. Чер реформаны болгаш еске-даа демократтыг чуртталгаларын боттадырганын түнөлине 1949 чылдын октябрь 7-де Германиянын чон талазынга ажалчынарнын болгаш тарзачынарнын бири немес күрүзүш — Герман Демократтыг Республиканын тургустунганын байырла-биле чарлаан.

Барыны Германияла чиг-эт баазанын үе кирдирген анык республикага аар-берге урукту укталып таарышкан: Герман Демократтыг Республикага биче бугуручугу чүг-ле 5 домна печкалар бар турган, а ГФР-де мындг печкалар 120. Мычазла-даа ажалчы чоннар бергелерден көрүп девилдизген. ГДР-ни тускай догунаан күрүнө кылды бир дугаарында хүлөп көргөн Совет Эвилелинин дузасы-биле кыска хуусаанын иштинде чаа улустур бугуручугу, электротехникаларын, судно туудушкун заводдарын тууш, ажыгалта кирген. Эвилелиттериништалта металлургия комбинаты, Шведте химия комбинаты, нефть амылдап кылдыр комбинат, Лауххамеде күчүлү көке заводу болгаш еске-даа хей он-он улуг бугуручугу — социализмни үнөилерин тургузарынын орунуна ГДР-ни адимдигт үе-чала-лаары мындг.

Бо чылдын сентябрыла ГСЧП ТБ-ынын Берлинге болган 13-ху пленуму Герман Демократтыг Респуб-

лика ГСЧП ТБ-ынын VI пленумунун айытканы социализм калбаа-биле тургузарынын оруу-биле чедикшигнин бар чоруту деп демдегелген. Улус ажыл-агыйы планнаарынын болгаш улустуруну чаа экономикалык системаны ГДР-ни экономикалык өздүзүшүн бекит темп-лерин болгаш быжыгарын хандырган. Пленумга ГСЧП ТБ-ынын Политбюроунун кижигу болгаш секретары Э. Хонеккерин илеткелдиге чугаалап турары болза: «ГДР-ни шапкын экономиктиг хөгжүдөлгөсүн херечин национал орулганын чайгылыш чок өздүзүшү, национал орулга 1966 чылдын төнтүзүндө 14 миллиард маркага көзүдүн, ала-мыларга 1962 чылды-биле деңгээл, 18 ху хире ескен».

Чурттуг техниктиг депшилгезини девилдизген тодаралып турар химия, электротехниктиг болгаш электротрунгу улустур дүргөн хөгжүп турар, бо чылдын төнтүзүндө улустур-де куш-ажылды бугуручугу 1962 чылдындан 24 ху хире ажыг болур.

1962—1965 чылдарын иштинде даштыкы салыг саарылгазы 19,9 миллиард маркадан 24,3 миллиард маркага чедир көзүдүн. Ол болза анык социализм күрүнүн чайгылыш чокка калбарып турар экономикалык болгаш политиктиг харылдаарынын херечин болур. Совет Эвилели-биле болгаш социалисттик еске-даа чуртталга-биле байыралын болгаш калы амылдажылганын харылдаары онза улуг-биле хөгжөдүн.

Экономика хөгжүдөлгөсүн бекит темп-лерин ГДР-ни ажалчы чоннаарынын материалдыг чаагай байдалын алган бедилерин хандырган: 1962 чылдан 1966 чылга чедир ажалчы чоннаарын болгаш алаан-хаакчыларын ажал теледери бары 10 ху көзүдүн. Айнын ийги негизде бурзунде ажалчы чоннар болгаш алаан-хаакчылар ийи ху даштыгын турар. Эрте болгаш техника, улус өөрдилгези болгаш калык камгалат талазы-биле улуг чедикшигнер баа-чедип алдынган.

Совет Эвилели-биле болгаш социалисттик дем каттыштырылганын еске-даа чуртталга-биле калы Герман Демократтыг Республика бодунга күженишкенин Европада табын болгаш айыл чок чорукту камгалаарынча угулдуруп турар. Болдунун интернационалчу хулаалгезинге шычты Герман Демократтыг Республика АБШ-тын империалисттериниң агрессивизин чедикшигнин ой-тур шаап турар акы-думма вьетнам улусту шийтиргиди дептир турар.

Хей миллион марканы Вьетнамга дузалаарынын фондусунче чоруткан, чүс-чүс акы-туралары боттарынын ханын берген, ол хай хей-хей вьетнам патриоттарын акы-тынын камгалап алыртып дузалаар, санитария машиналарын болгаш медицина девилдизин Вьетнамга чорудуп берген. Бо бугу болза, вьетнам улус-биле ГДР-ниң чоңунуң калбак эл-сеткил каттыштырылганын херечин-дир.

Ийи герман куруелериниң аразынга бот-бодун билчир чорукту болгаш харылдаарын чогулдуарын чедип алырын оралаштырмаан, Герман Демократтыг Республика Европага айыл чок чорукту быжыгаларына улуг салымшынын кирип, мычангап бугу немес улустун үнөзүн эрге-ажыктарын илерей-леп турар. ГДР-ниң сөөлү пленумунга чүгө чугаалап турган, ГСЧП ТБ-ынын бири секретары Вальтер Ульбрихтин меделгезин: «Герман айтырынын ужу-утказы чүгөд дле, герман милитаризмдин болгаш шери экономикалык чайгалынын аргам-биле табынчы хандырылыш болур. Герман айтырын шийтиргиди чеге чалгыс орук бар, ол дээрже, демократиялык, чеге-левнишкенин дүжүренин, Германиянын нейтралитетин, чаагай сеткилдиг бугу улустар болгаш күр-нелер-биле байыралчы харылдаарын тургузарынын оруу-дур. Болдунун догунаан келгенин 17 чылдынын иштинде социализмдин чедикшигнин тургузар турар Герман Демократтыг Республика өскөн болгаш быжыккан, бодунуң улам мыайгы

ДАШТЫКЫДА

„ҮНЭН“ — „НАЙЫРАЛ МӨҢГЕ“

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «Үнэн» солун моол-совет найыралдык айымын ажалтыганын-биле холбаштыр «Найырал мөңгө» деп мурунуу чүгүлүгө бижэин: «Бистиг чурттарымыстың аразында найыралчы харылдаалар марксизм-ленинизмдин болгаш пролетарж интернационализмдин принциптеринге үндөшүлгөсүн».

Совет Эвилелиниң партия-чааг төлөдөрүнүн бистиг чуртувуска аян-чоруу, МАР биле ССФР-ниң аразында найырал, калы амылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажылга дугайында керекел чарганы мышаан, мындг чутула болушунунарнын даразында моол-совет найыралдык амыт айы егелен. Ол аян-чорук болгаш керээ болза бистиг ийи чурттарымыстың аразында акы-дуу-малыкты найыралдык болгаш калы амылдажылганын улам мыай быжыгып база хөгжөдүн айттып турар деп, «Үнэн» демдегелген.

Өреге бурзу чагылгалыг турзун дээш

1967 чылдын парламентага бижилдиге агелдизген бээр ай ашкан, бо аразында Улуг-Хем районун союппечат агентлигин, албан организациаларда болгаш ажал-агыйларда парламента таралыкчылары чамдык организастыг ажалы чоруткан.

Эртеги үеин иштинде райондун иштин-биле 1395 кезек солдунарын болгаш журналдарын ажалчы чоннар бижидип алган. Ол болза 1967 чылда районга таратча чорутуу парламента чүгө он хузу болуп турар. Бо үстүндө көргүскен чижел райондун союппечат агентлигин, ажал-агый болгаш албан черлеринде партия, комсомол организациаларын парламента бижидилгени багы парламента турарынын херечин-дир.

Районда улуг коллективтерди ажал-агыйлар — «Найырал», «Улуг-Хем» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтарда парламента бижидилге багы организастыганын, «Улуг-Хем» болгаш «Найырал» совхозтарда партия комсомол (секретары эштер Амаржи, Данаа-Самбуу) парламента бижидилге планын чүгө 30 ху күөсеткен. «Улуг-Хем» совхозтун Ак-Тал салбырында партия аге организациалык секретары эш Комбу хей-ни-тич парламента таралыкчыларын ажи организастап, ажалчынар орутуунга тайылбыр ажалын чорудуп турган, парламента бижидилге талазы-биле салбырга көрдүнгөн планын октябрь бирге чедир 60 ху күөсеткен. Хей-ни-тич парламента таралыкчылары — «Найырал» совхозтун Булун-Терек салбырында эш Санжа, Ша-

харылдаанын ажижиктен бис. Өреге бурзу чагылгалыг турарын чедип алыртып, албан организациаларда болгаш ажал-агыйларда партия, комсомол организациалары харылдаа ажалдыкчыларына, хей-ни-тич парламента таралыкчыларына чогуу дузаламчыны көргүзгөн негетинип турар. 1966 чылда республикага муң кижиге 547 солдунар болгаш жүр-налдар онаашкан болза, Улуг-Хем районуна чүгө 380 кезек болган болгай. Келир чылдын парламентага бижидилгенин бир ай түнөлдөн алгаш өөргө, дүвүрүзүнгөн болуп турар. 1967 чылдын парламентага бижидилгенин хуусаанын санын хонуктар

Бистиг өнүктүрүшкө

СОФИЯ. Болгариянын бешки беш чылдында куш ажалын хөгжүдүргө улуг кичээлгенин көрдүдүрүп турар. Чурттуг аян-бугу оруттарында бройлерлер буудур талазы-биле улуг болгаш бичи бугуручугаларын тууш турар. Костинбродка болгаш Русага куштун эң улуг комбинаттарын тудар. Чүгө Костинброд комбинаттын буудурага күчтүү көң эйт-биле алырга, 6 миллион килограмм кире болур.

ВАРШАВА. Бо хүндере Польша Улус Республиканын хей хоорайларында политиктиг институттарга болгаш улустур бугуручугалары техниктиг номнарын болгаш парламента муң ажит делгелгезин айткан. Ол делгелгелерин техниктиг номнарын болгаш парламента чалгы болган негиздеги мында өтөзүш-биле холбаштырган.

Чурттуг ном үндүр 40 ажит черлери чыл бурду 30 миллион экмен-пляр ажит техниктиг болгаш эртег номнарын парламента үндүрүп турар. (СЭТА).

— Хой маллап, он чыл ажыг үеде амылдап келдим. Берге-даа, харысалгалыг-даа ажил. Ынчалза-даа ажилдын бергенден сестип орган херээ чок-ла болгай. Биске чамдык чылдарда кыжын чөм төнүп, мал чудай бээр-дир, мындг таварылгада бодунуң бугу күжүнүң үндүрер апарар сен. Бо кышты чүү дээр боор — аарышкылыг-ла болду. Ындыг болзоок, мезң колдан коюм менди кыш ашты, хураганы-даа хей, дүгү-даа арбын болду... — деп, «Элегес» совхозтун муракчы малчынаарынын бирээзи Санаа Делгер-оол чугаалап турар.

Хоочун малчынын күзүңгө чед бергеш, оон чуруун тырт-тырганыыс бо-дур.

Моон сонгаар-даа ажил-ишке улуг чедикшигнерлиг болурун аңаа күздөдүсү!

Фото А. НУГУРАКТЫ, ШЫН

«ИСКРА» КОЛХОЗТА

Беш чылдын баштайгы чылдын чутула кампаниялары — мал чедикшиг белекелдиг болгаш дүжүт ажал алышыкыны «Искра» колхоз чедикшигнин чоруткан. Дүжүт ажал алышыкынын колхозтун механизаторлары болгаш таралыкчылары Чон-Хемик районга бир дугаарында дооскан болгаш күрүнө шыгжамчыры хей тарааны чоруткан. Келир чылдын дүжүдүңгө үрөин уруушкуну болгаш мал чедикшиг, тараа белекелдиги үргүчүлөп турар.

Нитинин малынга бодунун чөм белекелдиг план күөсеттинген. Фермалар болгаш хойжу бригадалар ситен келип белекелдиг талазы-биле эки амылдаан. Сут-бараан фермалары 149 тонна ситенин кезип белекелдиг турган, ажыг күөсеткен. Колхозтун хойжу бригадалары 157 тонна ситенин кезип алган болгаш каларчы өреге бурзу 4-тен 7 тонна чедир ситенин боттарынын күжү-биле белекелдиг алган. Каларчылар О. Очур-оол, О. Демблер, О. Шаранин, М. Намчан, О. Бавай-оол олар мал чедикшиг

Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгалары

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдын Хосталга армиянын дайынчылары Тханатхин можада бронетранспортерлерга детиккен дайынчы кезектеринче хулаалгезин кылган болгаш шериг алабынчылары чорондорт атомашканын чок кылган. Ол-ла можа Хосталга армиянын дайынчылары Гун-Дананг шугума декин орук көзүрүп буза тевистен. Мычангап Гун биле Дананг аразында харылдаа үзүлгөн.

ВНА агентлигинин алындагында чугаалап турары болза, Вьетхоа можа сайгон чалча шериглер АБШ-тын бирини чалга шериг дивизиянын танк кезек армиялары-биле болгаш Ол-ла районда америк артиллерия бодунуң элчөдө чалча шериглериниң орданын боолган.

ВНА агентлигинин алындагындагы алырга, ол боолашкынынарын түнөлине элүрткөдөн болгаш балыгалаттырганнар бар болган.

Чырыткы кажан болуру?

Тес-Хем районун «Тес-Хем» совхозунун № 3 Устү-Шынаа салбырын ажал-агый еске салбылар-ымындан дээр. Салбырнык төвүндө школа, эмнеге, култура-чырыткымын албан черлери болгаш бугуручугу черлери амылдап турар.

Школа, партиялык межеки чырыткымын өөрдөлгөсүн аге-лэн, дүңгө орайга чедир амылда-ла көздүдүн. Ындыг турбуже, салбырда элентри чырыткымын чок, өөрдөлгө, култура массалыг амылдар чорударына дыка-ла таарымч чок. Салбырда электротехник амылда-наандан бээр чартык чыл ашкан, совхозтун директору П. Бадчир-оол, көдөз Советтин күөсүмунун дарга-ла Д. Доржу олар станцияны амылда-дып, сууруну чурттакчыларын, албан болгаш бугуручугу черлерин чырык биле хандырып бодавайн келгенер. Партиякомун чокта чаа болуп эртег отбёт-сонгудалыг ху-

ВДР-же араатанзыг халдаашкыннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк чедиги флотта, Мурнуу Вьетнамда болгаш Филиппинде шериг башчыларында турар хей бөлүк америк самолёттер октябрь 3-те ВДР-ниң агаар делегацияны каш улаа шугун кирип, элэн каш можауларда сырый чурт-такчыларын районнарын болгаш улустур объектилерин бомбалап база боолдуп турган.

Октябрь 4-те Вьетнам Улус армиянын дайынчылары Тханхоа можага бир америк самолёт аңдара аткан. Мычангап ВДР-ниң агаарин элэн каш можауларда сырый чурт-такчыларын районнарын болгаш улустур объектилерин бомбалап база боолдуп турган.

Лесотонун премьеринин парламента конференциясы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Национал Организационда чуртталга кайы-даа бөлүгүн бодунуң чурттуг каттышканын Лесото хаан куруенин премьер-министри Леабут Джонатан меделгезин. Ол дугайын Юнайтед Пресс интернационал агентлигинин корреспондентин Масерудан дамчыдып турар.

Бо чылдын октябрь 4-те чурттуг хамаарышпас чорукту чедип алган сонда бир парламента конференцияны чүгө чугаалап турган, Джонатан амылган: Лесото КНО-га дузалап алыр дугайында дилгени амылдап кырбас. Ынчалза-даа бо айтырыгын ам чугаалажып турар.

Даштык политиканын айттырылганын хамаарыштыр Лесотонун премьер-министриниң меделгезин: Лесотонун чааа муруну-родезин кри-зиске холгаарлашпас, чүгө дээрже, ову «Англияны болгаш Родезияны иштисин херээ» кылдыр санап турар.

Африканын чангыс өн дээш чугаалап тура Джонатан меделгезин биле, Африка чангыс эл организациалык кижигу болур Лесото «калды-бир чүвени кызырыпче бодун албадаттырбас» апар.

Африканын хамаарышпас күрүлери — Африка чангыс эл организациалык кижигу болур Мурнуу Родезиянын расист бугурумун дүргөн дүжүр дээш турар турары билгирин болгай.

Мурнуу-Африка Республиканын чаа премьер-Форстер-биле бодунуң ужурашына илдеп турарын Джонатан чугааланын түнөлине журналисттерге меделгезин.

Интервентилер немелде куштерин чорудуп турар

НЬЮ-ЙОРК. Октябрь 5-те 4 муң америк солдаттар болгаш офицерлер Мурнуу Вьетнамга дүжүрүнгөн деп, Ассошиейтед Пресс агентлигинин корреспондентин Сайгондан алынат.

Ам Мурнуу Вьетнамда америк шериглериниң нити саны 321 муң кижиге ашканын корреспондент айттып турар.

Тайга черниң суурунда

АНЫЯКТАРЫНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

— Хендереге бо-ла килер,
Кайдыҥа диван дүмдөй сөн? — деп,
Керосиниң мунгаһ хепти
Кара ашак соңуурайдыр:
— Сурун кыстың сепкилени
Херениңе шондурдуң бе?
Чуксуз олчаң бажың орта
Кезек үрер диван сеп бе?
Айтырды ая-на бар,
Ыччалла-даа кемитчү боор,
Ыш бажың иштештир
Алыс түрөөм бакыматтым...

ХӨЛГӨЛҮГ КЫС

Эгилген эки аяг дег,
Транспорту мичаар тырткан,
Тырың боттуң, узун чаштың
Эрес кыска мында дичим:
— Чалым-дыр сен, чараш-тыр сен,
Щенце чечэ мында калыр,
Чамидыңа чагдарыңдан
Сеткил чован, ойлап тур мен.
Ону сөгөзсөң, шугаңнен мен:
Калыңмылар олак шамдан

Харым дөгүң, ээбестеп,
«Орай күсөң» кирер четтим.
Ыччалла-даа ордан дучмай
Соңун мичаар кутуртун кэп,
Ындызлаңдыр каттырылкан,
Чоргаар, чамың кемелер-дир:
— Даштын көргө бээр-даа бол,
Дашта кобаст, деңир бар боор,
Ындызлаңдыр дичаарыңа,
Ындыг хире болбадыңа.

ЧАЛЫҢ ШАҢҢЫН ОРУКТАРЫ

Чалым шааыс оруктарың
Чашлап дугай сөз берген,
Ыччалла-даа сепи тапкан,
Ыччалла-даа сепи тапкан,
Ыччалла-даа сепи тапкан,
— Экип, Саша!
«Директорну мичаар алаар
Кайдыҥа кийил» дикшен мичаар,
Дичи курауң октябратор
Кара албай кайткан турлар.
Ыччалла-даа ийи чүрөк
Кайым оуу эскерер деп!
Хамык чүрөк кезек када
Ырм-биле долган турду.

Экзаменин айма-биле
Ийи чүрөк айткан бис!
Иштетүт, практика,
Эге башың айма хуңу...
Амгы хуңуң шак ол өйдөн
Айлар, чыдар чара кирген,
Ыччалла-даа чөргө, Саша,
Ындыг кезик анаа чытпас.
Сөз-биле бис-ле билбес,
Чериясте оруктар хой:
Амгы ойнуң чалымдары
Аас-кеңиң тып ап турар.
А. ДАРЖАА.

Анык башың Ласурун Түлүшевна Беган узус чырымышкың
четкиңге чаа-ла чедип ажаллап турар. Ол бодунун күш-
ажыгың бажыңа Оңур районун Час-Суур школаныңа эгезең.
Ам үдөс Ласурун Түлүшевна Ак-Тал эге школаныңа үш дуга-
ры өөредилге чымын ажаллап турар.

Чыл бүрүдө-ле Ласурун Түлүшевнаның класы өөредилге бол-
гаш чүрүм таалам-биле эки көргүзүлгөң чедип ап келген. Оңо
бо чымың үш дугаар класы база-ла өөредилгениң чедипшиңиз
эгезең.

Комсомолчу башкы сурунду дээр агитаторларың бирээңге
санадың, бодунун дагынып алганы куудуңуң чурттакчыла-
рыңа уда-ларга барып, көдөз клубтуң ажалыңа иденкейлиң
кырап турар.

ЧУРУКТА: Ласурун Түлүшевна кичээл үзөшлө.
Фотограф С. ФЕОДОРОВТУУ.

СОВЕТ КИЖИЛЕР ИНЫДЫҢ БОЛУР

ЧААГАЙ СЕТКИЛДИГЛЕР

Бистиң үеңиң кижилери коллентивни-биле ажаллап, чурттап,
өөренип чаңчыкканнар. Оларныкы амьдалыңың дүрүнү — кижини
кижиге эш, өңүң болгаш ха-дучма. Совет кижилерниң сеткили аң,
бот-боттарыңа экини болгаш мадыкшыдың күзөжирлер.

Ычан районун кижиниң коллентивинге анал-ла
аныл хуңу турган. Хенертен Галина Хомушчу аары берген. Оңо
байдалы бергедиз. Ол чорук эмнегеде партия болгаш комсомол
организацияларын дүвүредипкен.

Эмчи көрүлгөңнүн түңкөлине Хомушкуну Красноярск эмне-
лгиче чоруткан болгаш оңо бажыңыңа 9 уруглары нандыг-даа
хайгаарал чок эртиң. Чүңү канчарыл? Бо айтырар партия ор-
ганизациянык секретары Виктор Афанасьевич Нудиноту боданды-
рылкан. Арга тыылган. Уругларнык байдалын өөренип көргөш,
холга алып деп шийтирилген.

Бүгү амычыннары болгаш эмирлерин чыгаш, чаштарга дуза
чедирер сорулганы салган. График тургустунган. Дежурныйлар
залчег ёзуугар хуңуң-не бажыңга барып, аш-чем белекел, хеп
чуп, бүгү амычыннары кылып турганнар. Олар ылышты, аш-чемни
эмнеге коллентивиниң кеңигүннери боттарыңың хөргөңизин чыып,
дузаны чедирип келгенер. Олар оң-биле кызыгаарлаткымааннар.
Чаштарнык идиң-хевин садары-биле кижини бүрүздүң эки тургыз-
биле аңша чыылдазын организастаан. 56 рубль чыгынган. Бичин-
лөргө тааржыр хептерини садары-биле тусай комиссияны тургус-
мааннар.

Бичик чаштар улугларнык чыгып сагыш чаваашыңыңа өөрүп,
кижизидикчилерниң элпиг-элден азы-чаңчылыңа өөренип, чаң-
чыга бергенер. Районун улугтор организациялары-биле сумеленип
тургаш, оларнык дуртун Ак-Дуруга уруглар бажыңыңа чорут-
кан. Олар аңа күрүңнени чаштар дугайында улуг сагыш салыш-
кымын-модереп билип, коммунизмниң ёзуугу тургузукчулары болуп
эзерлер.

Бо бөдүүн чикси бистиң совет улустун патриоттук күзөл-со-
руун, бедик медалдыг мөзү-шыярын канчал илеретпес деп? Ком-
мунизм тургузукчуларың моральдыг дүрүмүңүң ёзуугу-ла күү-
седикчилери олар эвес бе?

Бай-Тайга район. О. КООП-ООЛ.

Бедик культураның школазы

Д Э Э Ш

Эртен өөредилге чымында бистин
школада башкылар коллективни өө-
редилге чорутууганы сайлангай-
жыдар болгаш өөредилге-кижизиле-
тик ажалдарың школаларнык ком-
мунист кижизилдигиниң чыгыш
айгетелдеринге дүштүрер сорул-
ганы салып келген. Өөредилге чымын
дүртүзүңа Ленинни комматаны
тургузуп, тусай инструкторларны
белекел алаң бис. «Ленин ышкыш
ажылдар болгаш турттар» деп кый-
гыртымың алаа-биле бистин башкы-
лар коллективни ажаллап келген.

Кижини бүрүдө-ле бодунун ажал-чо-
рудугаңыңа бир-ле чаа, депшилте-
ли арганыңа дилеп келген. Чо-
гаалыңың, тыныгың ажалың тү-
нөңдө башкылар: Ч. Т. Сидуван,
Т. Ф. Пазина, Р. А. Ковалевская,
Л. С. Сидуван, З. П. Пазиткова,
М. С. Енушевская, М. Н. Ошпенко.

Бистин чедипшиңиң турга-даа,
школа иштиниз-биле эртен өөредил-
ге чымында дозу өөредилгениң чедип
ап шыдаван. Чаа өөредилге чымын-
да ол четпесте катарлаа дээр бистин
коллектив тазаргай хемчеглерин
ап келген. Ол хемчеглерин бир ду-
гаарыңа — чыгыш класска ийи чы-
мын артар чорукту бодуруңа дээр
демисел болур. Ол демисел класс

улуттуктуу бургуу, эртенер баш-
кылар бургуу кырап турар.
Эртен чымын төңүзүңден эге-
деп бистин школамың бедик культу-
раның школазы деп атты эдилээр а-
ге дээр чарышта кырап эгезең.
Ол чарыш бүгү башкылар коллекти-
винден, школада партия, профинде-
комсомол болгаш пионер организа-
цияларын улут харысалгалыг
болур чорукту негеп турар.

Ол демисел бистин коллектив
школага арыг-шевер чорук дээр
чырыш болур берген. Ол ам бо ху-
ндерден эгелеп боттарыңа эгезең: мич-
аар тургузуга, чалгаар үнөр чекер-
териниң клубалары кылыры терге-
лиг ажалдары өөреникчилер чорут-
турар.
Бүгү чурт Совет арга-чагырманың
50 чыл болур оюнга болгаш В. И.
Ленинни төрүтүңнениңден бээр 100
чыл болур оюнга уткуштур чедип-
шиңер дээр чарышча кедүрүлген.
Бистин школамың башкылар коллек-
тив ол улут байырдаларга өө-
редилге-аңжындагы ажалды улам
мичаар чедипшиңиң-биле утку-
рун хүлээнип турар.

1-ге чедир бүгүн септеттинген туу-
ган.

Амгы үдөс школамың чымында
спорт шалун алгыды, мичаар завод-
га чыгып ёзуугар кылаң гимнастика
кылар скардартың тургузуп турар.
Күш-культура болгаш спортка ха-
маарышкан эске чүдүлгөң бүгү
школамың өөреникчилери боттары
школада күш-культура бажыңың
Ф. М. Малининниң улуттулганы-
биле кылып дозар деп баган.

Бистин демиселниң бө чымы
тааламың кол чүлү — школамың
лаштыгың арыг-силг чорук дээр
чырыш болур берген. Ол ам бо ху-
ндерден эгелеп боттарыңа эгезең: мич-
аар тургузуга, чалгаар үнөр чекер-
териниң клубалары кылыры терге-
лиг ажалдары өөреникчилер чорут-
турар.

Бүгү чурт Совет арга-чагырманың
50 чыл болур оюнга болгаш В. И.
Ленинни төрүтүңнениңден бээр 100
чыл болур оюнга уткуштур чедип-
шиңер дээр чарышча кедүрүлген.
Бистин школамың башкылар коллек-
тив ол улут байырдаларга өө-
редилге-аңжындагы ажалды улам
мичаар чедипшиңиң-биле утку-
рун хүлээнип турар.

З. БАКИНА,
Хову-Аксы школамың директору.

Дыл башкыларының чыыжы

Башкылар билиң бедик инсти-
туттук бөлүк методистери эге клас-
тарга ортс болгаш тыва дылдарың
башкылашыңың эгизилер сорул-
га-биле Бай-Тайга районунда үштү-
шүп кылаң. Олар Бай-Тал, Шуй,
Кызыл-Дэг, Тээли ортумак, Тээли
8 чыл, Тээли эге школаларга барып,
башкыларың ажал-кылың-биле та-
ныштырмаш, ажалың сумелериң
берип, практиктиң дузаның чедирген
болгаш Тээли ортумак школамың
башкыларыңа районунда эге клас баш-
кыларыңа семинар-практикумун
организастап эртиргенер. Аңаа
чүгө бай-тайгалар эвес, Барыны-
Хемчик райондан келген башкылар
баа кырышкен.

«Районда эге класстарда ортс дыл
башкылашыңың байдалы бол-
гаш оңу экижидериниң аргалары»
деп класканың институтун методис-
ти Е. И. Черменева кылаң. Ол, пле-
нелинге Шуй ортумак школамың
аңык башкы О. С. Сая, Тээли орт-
мук школамың Ч. Б. Мөңгө-Байр
дээр ажалыңа харысалгалыг, кы-
чаларың бедик шынарың эртирер
турар башкыларың ажал-кылың

доктаавышкан, башкылашыңың
методиказын көшкө билер, тургал-
га чоруту билгилерин бербес, мур-
нагың арга-туржуганы өөренип,
аңжыңа ажаллавай турар, Бай-
Тал ортумак школамың 3 клас
башкылары К. Мянжир-оол, Э. Хо-
валы болгаш эске-даа башкыларың
барып ол айткан.

Эге класстар кабинетиниң эрге-
лектиң Э. Ондар районда эге клас-
тарга тыва дыл башкылашыңың
байдалыңа чыгалаң. Институтка би-
лиң бедилериниң курстарыңа бо ча-
мын чороан Бай-Тал ортумак шко-
ламың башкылары Аңай-оол Белек,
Окпал-оол Адыл олар чыгып кур-
тарга алган билиң ажалыңа хол-
боп, аңың-бүрү көргүзүт материал-
лар, чурттарың, табилларың бил-
диңиң-биле ажаллап, катарлаа-кы-
че кол кичээлениң салып, бажың
билиңиң чедип ап турарың демисел
болгаш чымың школалары
1 класстарың чоруту тургустун
самбырамы чоту, районда 1,2 клас-
тар тыва дыл кыдыраштары-биле
хандыртымааны башкымың ажал-
ыңа шартыңап турар деп санаан.

«Орус дылга өөреникчилерниң со-
кургалың бедилери» деп темага
методист А. И. Мартынованың кы-
таң лекциязыңдан башкылар унелиң
болгаш ажалың сумелериң алган-
нар. Тээли ортумак школамың
2-ти класзың башкыы В. Х. Ча-
пын 1 класстың бажымың Роза Он-
гай-оолдун магнитофонун ажаллап
тургаш, эртирген кичээлериң баш-
кылар соңуугааннар. «Башкымың
чоталдыч ажалы дээр» деп ат-
биле республиканың болгаш районун
мурнакы башкыларыңа дузалааң
күргүскен аңың-бүрү көргүзүт
материалдарыңа делегелериң чашар-
ларга болгаш хостук үелерде башкы-
ларың кичээлениң хаара түдүп
турган. Магнитофонун кичээлге
аңжылаарың дугайында болган
практикум организастың эркен. Арга
дузалааң соңуугаңа районун
башкыларыңа 8 кичи эс ап чүгө
чугалаң. Семинар-практикумун
түнөңдө башкыларыңа дузалааң
күргүскен киножурналдарың
болгаш эске-даа эртем-методиктиң
фильмнери көргөнөр.

Н. КОНГАР.

Немец фильмин Кавказта тырттып турар

«ДЕФА» студиянык бөлүк
кинематографистери ГДР-де
сурадыг режиссер Вольфганг
Людерерниң дүртүлгөзү-биле
«Мээн өңүмүң Сибилла» дээр
делгем хемчээлдиң уран чо-
гаал фильмин Грузияда тырт-
тырып турар.

Бо хөлүг комедиянык сю-

жети — анык немец туристер-
ниң кораблыңдан таварыла-
биле астыгып артык Сибилла-
ны болгаш Роминиң учура-
лы — Кавказтың Кара далай
эриңиң каас-чараш шийчи-
зин, тус черниң чоңунуң аажы-
качын болгаш чаңчыларын
көргүзүр арганың фильмин чо-
гадыкчыларыңа берип турар.

Фильмин тырттарын далай
эриңде курорт хоорайлар —
Батумиде, Сухумиде, Сочиде,
субтропиктиң Аджариянык
суурларында чорудуп турар.
Фильмин тургузар талазы-
биле ажалың чорударыңа не-
мец өңүңктерге «Мосфильм»
студиянык ажалдакчылары
дузалап турар.

Бөгүн — суур, даарта — хоорай

Ортааки Азиянык гидроэнергети-
камың эң улуту — Токтогуз ГЭС-
тин туугун Кыргызтын шапкын же-
мин Нарында дуртук чыла чорутуп
турар. Плотинаның туугу дозулган
соода 19 миллиард кубометр амыс
сүт кирер иштер сүт шыгжамыңа
Кетмен Төбө шыгжага тургустунар.
Ол кылмак далайың соодазыңа
чурттакчылыг алаң каш черлер,
оң иштиңе район төвү — Токтогуз
бар. Сүт шыгжамыңа сугуң дозу-
лур агаалар ам-лаа ырак, мич-
аала-даа суур чаа черге көжөргө
белекениң турар. Мичаала-даа улут
кыргыс амыс атыг суур чаа черге
ханды болган турар. Келер үдөс ол
ханды болур! Чаа хоорайнык амыс
вириңиң дугайың Фрунзе хоорайың
келген теледидекчилерин ажаллап

кылып турар кол планыңаң ка-
лаң болур.

Чаа хоорайнык куудуучулары да-
лардан сүт шыгжамыңың эрпесте-
риң шөйлүр. Токтогуз парктар бол-
гаш сессериктер-биле каастанар.
Бүтүрүр ордуу, тургал комбиниз-
ми, магалыңер, амычлар хандыр-
гылың комбинизми, район алаңаң
челериниң бажыңнары турар шөл хо-
рай төвүңдө.

Чурумалдыг даглар бүтү тала-
зыңаң долганнар турар аажок улут
сүт шыгжамыңың эриңге пилжар,
шөм стаппилари, башкыларнык
болгаш аңчыларың турлаа туу-
рар. Балкытың өстүрер, тузар болгаш
ажылдап кылар талазы-биле амыс
уеңиң болгашын бодуруңуң Ток-
тогузда тургустунар.

Хоорайнык кыдыңа улетпүр зо-
назыңа планнааң: чып эртээр демир-
бетон, туубу, мичаар кылар
заводтар турар. Хоорай чоңугуң
экиңдө кичи-чымчыллар албаа
аш-чем улетпүрүң, дустун куралың
химия улетпүрүң хөжүмдү арга-
ны берип турар.

Чоокта чаа Мин-Төбөгө, хоорай-
нык чаа шөлүңө, туугу, материал-
дың чураттын автоматизация чедип
келген. Ол ийи кат хей квартиралыг
баштайгы бажыңнарың тур-
луз эгезең. Чымың төңүзүңе че-
дир демир-бетон кылыгыңыңа заво-
дун, гаражы, мастеркаларың бол-
гаш складтарың туулу, ажаллап
кыргың турар. Чаа чымың эгезең
ортумак школамың, поликлиникаың,
магазиннериң, столовалың, урут-
лар комбинизмиң, чуртала квар-
талдарың туугу эгезең.

Кыргыс улустуң улут огдуңуң
ады-биле алаң чаа социалисттиң хо-
рай Кыргызста эң-не чаагайды
туткан хоорайларың бирээң болган
турар.

Редакторнуң оралакчыы
А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КИНО

ОКТАБРЬ 7-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Чапалев» 10.15,
2.30, «Хмель ажаап алышкыны-
да ашантар» 12.15, 4.30, 6.45, 9
шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чыдың үш эргил-
делери» 3.15, 5.15, 7.10, 9 шактар-
да.

«ЕНПЕСЕ»: «Бичин Черван, бо-
чан болгаш Мозес» 10.50, 12.40,
«Не болгаш ырым» (1-ги, 2-ги се-
риалары) 2.30, 5.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чуга дош кыры-
ле» (1-ги, 2-ги сериалары) 3, 6, 9
шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АЖАЛЫ

Кызыл, Шагала — Кавказко куудуучу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННА: Редакторнуң 24-63 редакторнуң оралакчыларың 35-24, 25-38, харысалгалык секретарың 23-35, партиянык амычлар кылаңың 23-54, агитация болгаш пропаганда кылаңың 37-13, көдөз ажал-агы кылаңың 21-47, чалгучу кылаңың 22-64, чаага, ажалды болгаш хөдөз корреспондентилер боа совет тургузуп болгаш амычлар кылаңың 21-27, шижик информация кылаңың 20-60, бухгалтериянык 31-75, корректорларың 27-41, Со-
аун келбес бергала 32-75 телефонча долгаар.

Тыва АССР-иң Министрлер Советиниң чанында Парлакта өргөдөлгөң типографиясы.

ТЭ-01036.